

УДК 340.396

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2023.1.40>

Н. В. Аніщук

доктор юридичних наук, професор
в.о. завідувача кафедри історії держави
та права Національного університету
«Одеська юридична академія»

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9857-2485>

ГЕНДЕРНО-ПРАВОВІ РЕФОРМИ У НОРВЕГІЇ

Статтю присвячено дослідженню гендерно-правових реформ у Норвегії. Зазначається, що Норвегія в сучасній історії вважається однією з перших країн, де жінки отримали виборче право – у 1913 року їм надали право голосувати на виборах. Важливу увагу приділено дослідженню гендерного законодавства Норвегії, зокрема, аналізується Закон Норвегії «Про рівність статей» (1978 р.) і Закон Норвегії «Про рівність та боротьбу з дискримінацією» (2018 р.). Наголошується на тому, що поява цих законів є великим досягненням на шляху забезпечення рівноправ'я жінок і чоловіків.

Висвітлено гендерно-правову реформу Норвегії щодо одностатевих шлюбів. Такі шлюби у Норвегії на законодавчому рівні було схвалено в 2009 р. У статті також проаналізовано законодавство Норвегії щодо зміни статі та захисту прав трансгендерів.

Окрему увагу приділено проблемі абортів у Норвегії. Зокрема, зазначається, що з 2018 р. у Норвегії розгорнулася кампанія проти обмежень права жінок на аборти.

Здійснено правовий аналіз військової реформи Норвегії гендерного спрямування. Зазначається, що у 2014 році у Норвегії було прийнято закон, який поширив призов на військову службу для всіх жінок у віці від 19 до 44 років.

Надано висновки з порушеної проблеми. Зокрема, запропоновано Україні врахувати позитивний досвід Норвегії при проведенні гендерно-правових реформ.

Ключові слова: Норвегія, гендер, право, реформи, права жінок, гендерна рівність, репродуктивні права жінок, права трансгендерів.

Актуальність обраної теми полягає у тому, що сучасна Норвегія докладає багато зусиль щодо проведення гендерно-правових реформ у різних сферах життєдіяльності норвезького суспільства. Пов'язане це з тим, що одним з пріоритетів внутрішньої і зовнішньої політики Норвегії є гендерна рівність. У сучасній Норвегії жінки посідають високі посади на державному рівні. Наприклад, Норвегія стала першою серед скандинавських країн, де на посаду прем'єр-міністра було обрано жінку – Гру Гарлем Брундтланд у 1981 році вперше очолила уряд країни. До того ж вона при цьому стала наймолодшою за віком людиною на прем'єрській посаді в історії Норвегії. І ще двічі – у 1986-му та 1990 роках вона обиралась на посаду прем'єра. У Брундтланд є також досягнення на міжнародній арені – вона була Генеральним

директором Всесвітньої організації охорони здоров'я з 1998 по 2003 рік. Другою жінкою – прем'єр-міністром країни у 2013 році стала лідерка Консервативної партії Норвегії Ерна Солберг, яка, до речі, змінила на цієї посаді нинішнього Генерального секретаря НАТО – Єнса Столтенберга (він двічі очолював норвезький уряд у 2000-2001 і 2005-2013 роках). До речі, у нинішньому уряді прем'єр-міністра Норвегії Йонаса Гар Стьоре жінок більше, ніж чоловіків – з 17 міністрів 10 є жінками [12]. Все це вказує на те, що Норвегія на сьогодні вважається однією з держав у світі, де досягнуто найбільшу гендерну рівність.

Обрана тема залишається малодослідженою у вітчизняній гендерній юриспруденції. Віддаючи належне сучасним гендеристам: Л. Ганжа, Г. Жуковська, К. Левченко, Л. Кормич, Т. Неприцька, Н. Оніщенко, О. Остапенко, Т. Ракша, О. Суслова, М. Шевцова, О. Ярош, Л. Яро-

шенко, слід зазначити, що дана проблема у комплексному вигляді не знайшла повного розкриття у науці гендерного права, що вказує на актуальність обраної теми.

Метою дослідження є комплексний та системний аналіз гендерно-правових реформ у Норвегії, акцентуючи уваги на проблемі прав жінок. Для розкриття цієї мети поставлено такі завдання:

здійснити короткий історичний екскурс розвитку прав жінок у Норвегії;

дослідити Закон Норвегії про рівноправність статей (1978 р.) та Закон Норвегії про рівність та боротьбу з дискримінацією (2018 р.);

висвітлити гендерно-правові реформи Норвегії щодо одностатевих шлюбів, зміни статі та захисту прав трансгендерів;

проаналізувати розвиток норвезького законодавства щодо репродуктивних прав жінок у контексті такого питання, як право на аборт;

здійснити правовий аналіз військової реформи Норвегії гендерного спрямування;

надати висновки з порушеної проблеми.

Взагалі, Норвегія протягом тривалого часу входить в п'ятірку країн, які є лідерами за гендерним паритетом. І можна сказати, що прискіплива увага до гендерної рівності ґрунтується на історичній пам'яті суспільства – в епоху вікінгів жінки мали доволі багато прав та свобод, які складно було уявити в ті часи в інших країнах. І до речі, саме Норвегія в сучасній історії вважається однією з перших країн, де жінки отримали виборче право – у 1913 року їм надали право голосувати на виборах. У Норвегії представництво жінок у політичних партіях, парламенті, місцевих органів влади є досить високим – в середньому відсоток присутності жінок у політиці складає 41-45% [12].

У 1978 році в Норвегії був прийнятий Закон про рівноправність статей, який забороняв дискримінацію за статевою ознакою у всіх сферах суспільного життя [7]. Тоді законодавці акцентували увагу на тому, що дискримінації в першу чергу піддаються жінки, тому їм необхідна підтримка на державному рівні. За дотриманням цього Закону уважно стежать Комісія з рівності статей і Бюро Уповноваженого

з питань дотримання рівноправності між статями. До речі, саме Норвегія може похвалитися тим, що саме в цій країні вперше у світі у 1979 році була введена спеціальна посада – Уповноважений з гендерної рівності [12].

У 1981 році в закон про рівноправність статей були внесені поправки щодо підтримки гендерного балансу в державних комітетах та інших організаціях [5].

У 2018 році законодавство щодо гендерної рівності було в черговий раз переглянуто й у Норвегії з'явився Закон про рівність та боротьбу з дискримінацією. Цей документ значно розширює законодавчу базу щодо рівності, а експерти прогнозують, що це – далеко не останній раз, коли Норвегія змінює своє гендерне та антидискримінаційне законодавство. В новому законі окрема увага концентрується на економічних аспектах рівності між чоловіками та жінками стосовно рівних прав на ринку праці та рівноцінної оплати за однакову роботу. Цей закон стимулює роботодавців щодо просування гендерної рівності та надає механізми для ліквідації випадків дискримінації [12].

Аналізуючи гендерно-правові реформи Норвегії, слід зазначити, що останнім часом ця країна легілізувала одностатеві шлюби, дозволила на законодавчому рівні змінювати стать та ввела кримінальну відповідальність з метою захисту трансгендерів. Норвегія залишається одним зі світових лідерів законодавчого сприйняття гендерної ідеології та ЛГБТ-повістки. В цій державі з 2009 року були не лише легалізовані одностатеві шлюби, але й усиновлення такими парами дітей та дозвіл на використання репродуктивних технологій для гомосексуалістів (штучне запліднення для лесбійок) та операції зі зміни статі на вимогу без медичного діагнозу [13].

У 2016 р. Керівництво Церкви Норвегії затвердило нові правила одруження, які дозволять гомосексуалістам одружитися в церкві. Конференція єпископів схвалила одруження геїв в церкві фінальним голосуванням у 88 голосів «за» і 32 - проти, поклавши кінець дискусії, що тривала два десятиліття. Посадові особи церкви, єпископи та інші церковні чиновники отримали право відмовитися укладати гомо-

сексуальні шлюби. Однак, одностатеві пари мають право укласти шлюб в місцевій церкві, навіть якщо чиновники відмовилися проводити служби [11].

В 2016 р. у Норвегії придумали, як змінити статтю не проводячи операції. У цьому році Міністерство охорони здоров'я Норвегії внесло на обговорення уряду законопроект, згідно з яким люди, які побажали юридично змінити статтю, більше не повинні лягати під ніж і приймати небезпечні гормональні препарати. Згідно з пропозицією міністерства, зміна статі відбуватиметься винятково на юридичному рівні без фізичного втручання в роботу організму. На думку міністра охорони здоров'я Бента Хойї, це більше відповідає правам людини, ніж вимушена операція. Автори законопроекту запропонували також знизити допустимий вік людини, яка хоче змінити статтю, з 18 років на 16. Щоправда, з умовою, що батьки підлітка готові будуть підписати офіційну згоду. У випадках, коли один з батьків не згоден з бажанням дитини, міністерство буде виносити рішення на користь інтересів дитини. Представники ЛГБТ-руху всіляко підтримують рішення міністерства, оскільки вважають, що зміна статі не повинна викликати ніяких труднощів. Примітно, що з 2008 року офіційно змінити ім'я в Норвегії можна за допомогою Інтернету лише за кілька хвилин. Борці за права ЛГБТ сподіваються, що в майбутньому процедура зміни статі буде не більш складною [16].

У 2020 р. Кримінальний кодекс Норвегії поповнився статтею про кримінальну відповідальність за «мову ненависті» щодо так званих трансгендерів та небінарних людей. Раніше ця стаття стосувалася лише гомосексуалістів, однак тепер законодавці вирішили додати їй трішки гендерної складової. Саме поняття «мови ненависті» дуже спірне, адже в цю категорію може потрапити будь-яке негативне висловлювання щодо способу життя людини, яка відносить себе до ЛГБТ. Однак проблема посилюється ще й новими претензіями небінарних людей щодо мови, які тепер закріплені в законі. Нове законодавство базується на популярному в колі лівих прогресивістів уявленні про множинність ідентичностей (гендерна теорія). Згідно

з цією ідеєю, людина сама може вирішувати, ким вона є, визначати свою сутність, яка дуже часто не вписується в систему чоловік/жінка. Гендерфлюїд (людина, що періодично змінює ідентичність), агендер (людина без самоідентифікації), кросс-гендер (людина, що перевдягається в одяг, притаманний протилежній статі) і ще десятки чи навіть сотні ідентичностей. Згідно з гендерною теорією, небінарна особа може вимагати визнання її самоідентифікації та використання відповідних займенників, відмова в чому буде трактуватися як мікроагресія, а заперечення її визначення власної ідентичності – як «мова ненависті». Згідно з новим законом використання подібної «мови ненависті» в приватному спілкуванні може вартувати сміливцю штрафу або до одного року позбавлення волі. Якщо ж негативні висловлювання щодо права самоідентифікації будуть озвучені публічно (на телебаченні чи з парламентської трибуни), то це може завершитися трьома роками у в'язниці. Відмова слідувати її власному самовизначенню може бути трактована як трансфобія чи мікроагресія. Попри всю ліберальність норвезького населення, є чимало противників розширення кримінального законодавства, адже тепер помилка з визначенням гендеру співрозмовника чи вживанням займенника може завершитися судовим розглядом. Це серйозно обмежує свободу слова, хоча для справедливості варто зазначити, що в Норвегії вона давно є обмеженою. Новий норвезький закон має вкотре продемонструвати тактику псевдоправозахисних груп, які ніколи не зупиняться на шляху до «забезпечення прав ЛГБТ» доки в суспільстві ще існуватимуть хоч найменші групи, які не сприймають їх спосіб життя [13].

Останнім часом у Норвегії проводяться гендерні реформи щодо репродуктивних прав жінок. Актуальною у цій країні залишається проблема абортів. З 1978 року у Норвегії дозволені аборти після 12 тижнів вагітності за дозволу двох лікарів. У 2018 р. у Норвегії пройшли акції протесту проти обмежень права жінок на аборти. У м. Осло, зокрема, учасники мітингу вийшли з плакатами «Мое тіло –

моє право» та «захистимо аборти». Одна з учасниць протесту зазначила, що лише жінка має вирішувати, робити їй аборт чи ні. Законопроект, який пропонує обмежити право на аборт, запропонували Християнські демократи. Вони, зокрема, хочуть заборонити переривати вагітність після 12 тижня за винятком загрози життю. Питання абортів є центральним у переговорах про створення парламентської коаліції. Як показали опитування громадської думки, запропоновані обмеження не підтримують 68% норвежців [17].

Заслугує на увагу військова реформа Норвегії гендерного спрямування. Ще з 1976 року жінкам було дозволено служити у збройних силах за власним бажанням. У 2014 році у Норвегії було прийнято закон, який поширив призов на військову службу для всіх жінок у віці від 19 до 44 років. Тож Норвегія стала першим членом НАТО та першою європейською країною, яка зробила службу в армії обов'язковою як для чоловіків, так і для жінок. Одним з головних аргументів цього рішення був принцип гендерної рівності. На сьогодні жінки нарівні з чоловіками проходять військову службу – і що цікаво – не лише разом тренуються на полігонах та виконують бойові завдання, а й проживають під одним дахом на маневрах та у пунктах постійної дислокації. А вже декілька років тому було прийнято рішення об'єднати чоловічі та жіночі казарми, щоб всі військовослужбовці проживали на одній території, незалежно від статі. При цьому в норвезькій армії не існує такого ганебного явища, як випадки домагань. Загалом міністерство оборони Норвегії планує довести кількість жінок в армії до 20% від загальної чисельності збройних сил, і ключовим аргументом цієї політики є просування гендерної рівності в усіх аспектах життєдіяльності країни [12].

Таким чином, гендерно-правові реформи у Норвегії охопили різні сфери життєдіяльності норвезького суспільства. Як уявляється, позитивний досвід Норвегії, яка є одним із лідерів сучасних країн у сфері забезпечення рівноправ'я жінок і чоловіків, може бути корисним для України, яка обрала шлях на побудову паритетної демократії.

Список використаної літератури:

1. Бути мамою краще за все в Норвегії. А в Україні? URL: <https://mojazarplata.com.ua/ua/women-wages/vona-i-simya/buti-mamoju>
2. В Норвегії відбувся дитячий гей-парад. URL: https://ipress.ua/ljlive/v_norvegii_vidbuvsya_dytyachyy_geyparad_foto_5688.html
3. Ганжа Л. Коли ключові політики – жінки. Посли Норвегії та Швеції розповіли про гендерні досягнення. URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/koli-klyuchovi-politiki-zhinki-posli-norvegiyi-ta-shvetsiyi-rozpovili-pro-genderni-dosyagnennya-svoyih-krayin/>
4. Ганжа Л. Прем'єрці Норвегії Ерні Сольберг вдалося створити уряд більшості: вперше з 1985 року. URL: https://50vidsotkiv.org.ua/prem-yertsy-norvegiyi-erni-solberg-vdalosya-stvoriti-uryad-bilshosti-vpershez-1985-roku/?_page=2
5. Гендерна рівність/нерівність в Норвегії. URL: <https://moyaosvita.com.ua/geografija/genderna-rivnistnerivnist-v-norvegi%D1%97/>
6. До трьох років ув'язнення за критику гендерної ідеології та секс-меншин: Норвегія прийняла жорсткий закон. URL: <https://sobor.com.ua/news/norvegiya-kriminalizuye-kritiku-lgbt>
7. Закон Королівства Норвегії про рівність між статями / Мельник Т. М. Міжнародний досвід гендерних перетворень. / Т.М. Мельник. - К.: Логос, 2004. С. 135-138.
8. Катаєва М. Як впроваджують гендерну рівність у скандинавських країнах: тато у декреті і уроки рівноправності. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/44762/>
9. Норвегія вирівняла обов'язки чоловіків і жінок щодо служби в армії. URL: <https://tsn.ua/svit/norvegiya-virivnyala-obov-yazki-cholovikiv-i-zhinok-schodo-sluzhbi-v-armiyi-374085.html>
10. Норвегія вводить обов'язкову військову повинність для жінок. URL: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/norvegiya-vvodit-obyzatelnyu-voinskuyu-povinnost-dlya-zhenshin-15062013183400>
11. Норвегія дозволила вінчання у церкві одностатевим парам. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2016/04/11/7047621/>
12. Норвегія та гендерна рівність. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/henderna-polityka/norvehii-ta-henderna-rivnist/>
13. Норвегія криміналізує критику гендерної ідеології навіть в приватних

- розмовах. URL: <https://c4u.org.ua/norvegiya-kryminalizuye-krytyku-gendernoyi-ideologiyi-navit-v-pryvatnyh-rozmovah/>
14. У Норвегії бути нарівні з жінками нормально. А у Туреччині чоловіки – привілейований клас. URL: <https://womo.ua/okan/>
15. У Норвегії запровадили спільні казарми для чоловіків і жінок. URL: <https://ua.korrespondent.net/world/3341750-u-norvehii-zaprovadyly-spilni-kazarmy-dlia-cholovikiv-i-zhinok>
16. У Норвегії придумали, як змінити стать не проводячи операції. URL: https://wcu-network.org.ua/ua/possessing-equalrights/news/U_Norvegi_pridumali_jak_zmniti_stat_ne_provodjachi_operaci
17. У Норвегії протестували проти обмежень права на аборти. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-norway-abortion-protest/29606978.html>
18. Шевцова М. Норвегія: залучаючи чоловіків у «жіночі» професії. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminism-in-detail/norvegiya-zaluchayuchi-cholovikiv-u-zhinochi-profesii.html>
19. Ярош О.Б. Гендерна політика Скандинавських країн: суб'єкти гендерних перетворень. URL: space.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26644/41-Yarosh.pdf?sequence=1
20. Ярошенко Л. Країни розвиненого фемінізму: як їм це вдалось і що вони радять Україні. URL: <https://uwf.org.ua/krayiny-rozvyenenogo-feminizmu-yak-yim-czevdalos-i-shho-vony-radyat-ukrayini/>
-

Anischuk N. Gender-Legal Reforms in Norway

The article is devoted to the study of gender legal reforms in Norway. It is noted that Norway in modern history is considered one of the first countries where women received the right to vote - in 1913 they were given the right to vote in elections. Important attention is paid to the research of gender legislation in Norway, in particular, the Norwegian Act «On Gender Equality» (1978) and the Norwegian Act «On Equality and Combating Discrimination» (2018) are analyzed. It is emphasized that the appearance of these laws is a great achievement in the way of ensuring the equality of women and men.

Norway's gender-legal reform regarding same-sex marriage is highlighted. Such marriages in Norway at the legislative level were approved in 2009. The article also analyzes Norwegian legislation on gender reassignment and the protection of transgender rights.

Particular attention is paid to the problem of abortion in Norway. In particular, it is noted that since 2018, a campaign against restrictions on women's right to abortion has been launched in Norway.

A legal analysis of Norway's gender-oriented military reform was carried out. It is noted that in 2014 Norway passed a law that extended conscription to all women between the ages of 19 and 44.

Conclusions on the raised problem are provided. In particular, Ukraine was suggested to take into account the positive experience of Norway when carrying out gender legal reforms.

Key words: Norway, gender, law, reforms, women's rights, gender equality, women's reproductive rights, transgender rights.